

עיונים לפרשת נשא עפ"י הרמב"ם

מרכז מורשת הרמב"ם רח' התנאים 6 טבריה, משרדי המרכז רח' יוחנן בן זכאי 6 טבריה טלפקס 04-6790632
לשאלות, הערות והארות info@harambam.org.il

לעילוי נשמת אסתר בת רחמה

נזירות במשנת הרמב"ם הרב עומר דודוביץ'

וטעם נזירות... והוא הפרישות מן היין... **כי הנשמר ממנו נקרא קדוש, והושם במדרגת כהן גדול בקדושה**, עד שלא יטמא [הנזיר] אפילו לאביו ולאמו כמוהו [כמו הכהן גדול].

וכן בדבריו במקום אחר במורה נבוכים¹⁰ נשמע שהוא רואה בפרישות של הנזיר מטרה נכונה:

והכונה בכל זה [בנזירות ובנדורים] **לפסוק רוב התאוה והשלוח בבקשת הערב ולשום** [את] **תאות המאכל ומשתה** [בתכלית].

הרמב"ם, שלעיל השווה בין הנזיר לבין הכהן, אף ממשיך ומכתיר את הנזיר בכתר הנבואה¹¹:

האומר הריני נזיר... דרך קדושה הרי זה נאה ומשובח ועל זה נאמר נזר אלהיו על ראשו, קדש הוא לה', **ושקלו הכתוב כנביא** (שנאמר) ואקים מבניכם לנביאים ומבחורכם לנזירים.

אם-כן נשאלת השאלה, איך אפשר להבין את יחסו של הרמב"ם כלפי הנזיר, אשר מחד מחשיבו ככהן ונביא, אך מצד שני קובל בחריפות נגד הפרישות במקום שלא חיבה תורה?

בדברי בעל ספר החינוך ישנה התייחסות למורכבות שהזכרנו במעמדו של הנזיר. החינוך סובר כדברי הרמב"ם במורה נבוכים, שהנזירות מקנה לנזיר מעלה, אך הוא מציב לנזירות תנאי חשוב והוא - שהנזירות לא תגרום לדיכוי כוחות החיים:

וזו היא קדושת הנזיר ומעלתו בהניחו מלאכת החומר וישבור תאוותיו **במה שאינו חרבן גמור**... כי בזה... תתחזק בו עבודת השכל ויאורו מהלכיו וכבוד ה' תשכון עליו, ויתקיים באיש הזה כוונת הבריאה.

בהמשך דבריו, נדרש החינוך לשאלה מדוע מביא הנזיר קרבן חטאת, ועונה על-כך שיש להפריד בין הדברים הטובים שבנזירות, לבין הנזק הפוטנציאלי שבה¹²:

ואל תתפשני בטעם זה שכתבתי ממה שאמרו "יביא כפרה על עצמו שציער עצמו מן היין", כי גם זה יתכן על טעמנו כ... ראוי לו להביא כפרה על נפשו כי **אולי** נטה מן הגדר המחוייב עליו בענין גופו ונשמתו...

איך נגיב אם יבוא אדם ויאמר שברצונו להוסיף איסורים על גבי איסורי התורה, בטענה שהוא "צדיק יותר"? האם היינו רואים את שאיפת הקדושה שלו בעין יפה?

נראה שזו בדיוק השאלה שנשאלת באשר למעמדו של הנזיר בתורה. כבר בפסוקי התורה עצמה אנו מוצאים סתירה לכאורה: מצד אחד הוא מתואר כקדוש, "**קדוש יהיה**"...¹, אך מצד שני בסיום נזירותו מביא הנזיר קרבן **חטאת**, כמו אדם שחטא².

לכאורה עולה מדברי הרמב"ם³ שנזירות היא מציאות של "בדיעבד", ואף חטא יש בה:

אמר בניזי: "וכפר עליו מאשר חטא על הנפש", ואמרו: "וכי על אי זה נפש חטא זה? על שמנע עצמו מן היין".

לשיטת הרמב"ם, המסתייגת מהנזיר⁴, אפשר להביא ראיה ממספר מקורות מדברי חז"ל. הגמרא⁵ כותבת:

כל היושב בתענית נקרא חוטא. ומה זה [הנזיר] שלא ציער עצמו אלא מן היין נקרא חוטא, המצער עצמו מכל דבר ודבר - על אחת כמה וכמה.

מקור נוסף בסגנון זה מובא בירושלמי⁶:

לא דיין מה שאסרה לך התורה אלא שאתה מבקש לאסור עליך דברים אחרים?

מכוח מאמרים אלו ודומיהם בנה הרמב"ם את תפיסתו המהותית, הידועה בשם "שביל הזהב". השיטה הזו דוגלת במציאת הדרך המאוזנת בקיום המצוות ובעבודת המידות, ואוסרת על "ההקצנה". את שיטתו כותב הרמב"ם בהלכות דעות⁷ ובשמונה פרקים⁸. וזו לשונו בהלכות דעות:

שמה יאמר אדם הואיל והקנאה והתאוה והכבוד וכיוצא בהם דרך רעה הן ומוציאין את האדם מן העולם, אפרוש מהן ביותר ואתרחק לצד האחרון... גם זה דרך רעה היא ואסור לילך בה, **המהלך בדרך זו נקרא חוטא**.

אך מצד שני, הרמב"ם עצמו במורה נבוכים⁹ נוקט גם גישה חיובית כלפי הנזיר, ואף משווה אותו לכהן גדול:

6. ירושלמי נדרים פט ה"א.
7. פרק ג.
8. פרק ד.
9. מורה נבוכים ח"ג מח.
10. ח"ג לה.
11. הלכות נזירות י, יד.
12. חינוך, מצוה שעד.

1. במדבר ו, ה.
2. במדבר ו, יא.
3. שמונה פרקים, פרק ד.
4. אמנם דעת הרמב"ם (בפירושו הרמב"ם על התורה, במדבר ה, ח בסופו, ובפרק ו פסוק יד) היא שהנזירות משובחת היא, והסיבה שמביא הנזיר קרבן חטאת בסיום נזירותו היא משום שהפסיק להיות במדרגה קדושה זו של נזיר.
5. תענית יא, א.

לשיטת החינוך מצב הנזירות הוא "אליה וקוץ בה", כיוון שמצד אחד היא מקנה לאדם מעלה בכך שהוא מתמקד בדברים החשובים בחיים, אך מצד שני היא מסוכנת ועל הנזיר להיזהר שלא לפגוע בשמחת החיים שלו, ולא להעמיס על עצמו מעבר לכוחותיו.

על-פי דברי ספר החינוך ייתכן ואפשר יהיה ליישב גם את שיטת הרמב"ם. הצד הרצוי בנזירות, שאותו הדגיש הרמב"ם, הוא משום חיזוק הצדדים הרוחניים שבאדם, ואילו מה שהרמב"ם סייג בנזירות הוא המיעוט בשמחת החיים, שאף שנעשה בצורה מינימלית - הוא זקק כפרה.

ייתכן ונוכל לומר יישוב נוסף בדברי הרמב"ם. הרמב"ם ראה את שתיית היין כסמל לכך שחיפוש **ההנאות** בחיים הוא מרכז חיי האדם. מצב זה עלול בסוף לקרות גם אצל החברה כולה - שתתמקד רק סביב תענוגות החיים. וכך מתאר הרמב"ם את חיי הרודפים אחר ההנאות הגופניות¹³:

[הטועים] ישימו [את] תכליתם החוש... כמו שנאמר ברשעים בהיותם שטופים במאכל ובמשתה ובמשגל, אמר **וגם אלה ביין שגו ובשכר תעו...**

תרופת הנגד למצב זה, של שקיעה בחומר ושל רדיפת תענוג, הוא הנזירות לה, שבה מתכוונן הנזיר ומסדר את המצפן הערכי לתכליתיות האמיתיות, ולכן כותב הרמב"ם שהנזירות באה לא רק כדי לא להיכשל בתאוות, אלא גם כדי לשנות את **המגמה והתכלית**

של האדם: "לפסוק רוב התאוה... [כמו] בקשת הערב... [כ]תכלית"¹⁴. מצב זה, שבו הנזיר משנה כיוון ומתמלא בהשגות ושאיפות לקדושה, דומה למה שמתאר הרמב"ם בייחודו של הנביא¹⁵:

...[הנביא] הוא מתקדש והולך ופורש מדרכי כלל העם ההולכים במחשכי הזמן... דעתו פנויה תמיד למעלה קשורה תחת הכסא.

ישנם דברים בחיים שמשפיעים על הרצונות העמוקים של האדם, וגורמים לו לעצב את אישיותו אחרת. הרמב"ם סובר שבנקודה עמוקה זו שבאדם נוגעת הנזירות, והיא מהפכת אותו לאיש אחר:

הוא מתקדש והולך ופורש מדרכי כלל העם ההולכים במחשכי הזמן והולך ומזרז עצמו ומלמד נפשו... מיד רוח הקודש שורה עליו... **ויהפך לאיש אחר...** שאינו כמות שהיה אלא שנתעלה על מעלת שאר בני אדם החכמים כמו שנאמר בשאול: "והתנבית עמם ונהפכת לאיש אחר"¹⁶.

לפי דברים אלו של הרמב"ם ייתכן לומר שהסתייגותו מהנזירות היא בגלל ה"סור מרע" של פרישות מהנאות העולם כדי לא ליפול - מה שעלול לפגוע באיזון החיים של האדם, כפי שכתב בהלכות דעות. ואילו השבח שכתב שהרמב"ם על הנזירות מכוון לצד של ה"עשה טוב" - של הגעה להשכלות עליונות ולמימוש עצמי ברוחניות, כפי שכתב באשר לנביא.

13. מורה נבוכים ח"ג, פרק ח.
14. מורה נבוכים ג, לה.

15. רמב"ם יסודי התורה ז א.
16. הלכות יסודי התורה ז, א.

עיונים במשנה תורה - הרב שלמה בן רחמים חמאה מחו"ל

וכן אין אפשרות ליצור חמאה מחלב טמא כיוון שהוא אינו נקרט. ואכן, במשנה ובתלמוד לא מוזכר שיש איסור על **חמאת גויים**. אולם למרות זאת יש פוסקים שהחמירו גם באכילת חמאת עכו"ם. וכך כותב הרמב"ם⁵:

החמאה של עכו"ם **מקצת הגאונים התיירו** שהרי לא גזרו על החמאה, וחלב הטמאה אינו עומד, **ומקצת הגאונים אסרו** מפני צחצוחי חלב שישאר בה.

יש פוסקים שהתיירו חמאת גויים, ויש פוסקים לעומתם שאסרו אותה משום שיש בה לפעמים מעט טיפות של חלב, ויש לחשוש שמא טיפות אלה הן חלב טמא שלא נקרט. אולם הרמב"ם כותב שגם לשיטת האוסרים יש פתרון⁶:

יראה לי שאם לקח חמאה מן העכו"ם וּבְשֵׁלָהּ עד שהלכו להן צחצוחי חלב הרי זו מותרת. שאם תאמר נתערבו עמן ונתבטלו כולן בטלו במיעוטם.

הרמב"ם מציע לבשל את החמאה באופן שיתאדו ממנה צחצוחי החלב, וכך גם אם ישאר מעט חלב טמא בתערובת - הוא יתבטל. מכך נוכל ללמוד שלדעת הרמב"ם - אם יש השגחה על החמאה וידוע שלא התערב בה דבר טמא, היא מותרת.

אולם להלכה למעשה כתב השולחן-ערוך⁷ שהדבר תלוי במנהג המקום. יש מקומות שנהגו לאוסרה בכל אופן, ויש מקומות שנהגו להתירה אם ידוע שהיא נקייה מחשש איסור.

לאחרונה היה מחסור גדול בשוק החמאה, ולכן החלו לייבא חמאה מחו"ל. בחלק מהחברות כתוב שהחמאה מותרת ל"נוהגים היתר בחמאת גויים". מה פשר הדבר?

כתוב **במשנה**¹ שחלב שִׁחְלְבוּ גוי ואין ישראל רואה אותו בשעת החליבה - אסור בשתייה. הגמרא² מסבירה שטעם האיסור הוא עקב החשש שהגוי עירב חלב של בהמה טמאה בחלב זה.

בנוסף לכך אסרו חז"ל אכילת גבינות (גבינה קשה) שהכינו הגויים. אף שרק חלב טהור מתקשה ואפשר להכין ממנו גבינה, ואילו מחלב טמא אי-אפשר להכין גבינה - אסרו חז"ל לאכול גבינה קשה, שמא גיבנו את הגבינה בקיבה³:

אבל בימי חכמי משנה גזרו על גבינת הגויים ואסרום מפני שמעמידין אותה בעור קיבה של שחיטתן שהיא נבלה.

אם-כן, אפשר היה לומר שאם גיבנו את הגבינה בתוך דבר כשר היא תהיה מותרת. אולם ממשיך הרמב"ם ואומר⁴ שגם בכך יש איסור:

גבינה שמעמידין אותה העכו"ם בעשבים... והרי הן ניכרין בגבינה, **הורו מקצת הגאונים שהיא אסורה** שכבר גזרו על כל גבינת העכו"ם בין שהעמידה בדבר אסור בין שהעמידה בדבר המותר גזירה משום שמעמידין אותה בדבר האסור.

כלומר, לדעת הרמב"ם איסור גבינת גויים קיים גם אם יוכח שלא השתמשו בחומרים טרפים להכנת גבינה זו.

בתהליך ייצור החמאה אין צורך להעמיד את החלב בעור קיבה,

1. עבודה זרה ב, ב.
2. עבודה זרה לה, ב.
3. מאכלות אסורות ג, ג.
4. שם, הלכה יד.

5. שם, הלכה טו.
6. שם, הלכה טז.
7. יורה דעה קטו, ג. ועיין בכף החיים שם.